

60. VÝROČÍ ÚMRTÍ PEDAGOGA JANA UHRA

Narozen v Prostějově v roce 1891 absolvoval (po studiích na gymnáziu) abiturient-ský kurz na učitelském ústavu a vyučoval na různých školách na Moravě. Doktorát filozofie získal na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze v roce 1921 (dizertační práce *Myšlenkové dilo Lindnerovo*). Ze studijního pobytu v Ženevě (u E. Claparèda, J. Piageta a A. Ferrièra) vytěžil svou první rozsáhlejší teoretickou práci **Problém kázně**, na jejímž základě se v roce 1925 habilitoval (na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně). Profesorem pedagogiky byl jmenován o deset let později.

Stručný nástin vědeckého usilování Jana Uhra

Během svých studií na Kolumbijské univerzitě (Teachers College) osobně poznává významné představitele americké pedagogiky a psychologie – Deweye, Monroea, Rusella a Thorndika. Materiál, který z pobytu získal, využil pro své nejvýznamnější dílo – monografii **Základy americké výchovy** (1930), v níž sleduje vývojové tendence americké školy i společnosti. Při srovnávání domácích kulturních poměrů se společenskou situací a pedagogickým myšlením v jiných zemích se vždy snaží o kritický přístup. Míni, že „...americké vzory při reformě naší školy máme přijímat obezřetně a při jejich přejímání máme přihlížet k rozdílům kulturního prostředí, vývoje a celkových poměrů“ (s. 23). Jak překvapivě aktuálně zní jeho slova v kontextu našich odborných diskusí!

Pro Uhra je příznačné, že vždy a se zájmem vyhledával výchovné problémy,

s nimiž se potýkali učitelé a vychovatelé v terénu. Tak vznikají např. spisy **Jak působí pochopení záhadu pohlaví na dospívající mládež a Pedagogické problémy pubertního věku**. Jedním z posledních Uhrových děl je **Pedagogická encyklopedie**, na níž začal pracovat spolu s O. Chlupem a Josefem Kubálkem už na začátku třicátých let. I v současnosti reprezentuje cenné slovníkové dílo.

Funkcionální koncepce učební činnosti E. Claparèda spolu s teorií myšlenkových operací J. Piageta přivádějí Uhra k přesvědčení, že duševním vlastnictvím žáka se může stát jen to, co sám pozná. Jeho práce **Pracovní princip ve škole** představuje činnou školu, v níž si žáci v procesu pracovních činností osvojují trvalé vědomosti, přičemž zdůrazňuje samostatnost žáka při prováděné činnosti: „*Aby se škola stala činnou, musí být založena na zásadě vlastní činnosti (samočinnosti), tedy v zájmu dětí*“ (Uher 1930). Nejrozsáhlejším Uhrovým dílem je **Středškolský student a jeho svět** (s podtitulem Příspěvek k psychologii moravského studenta). Rozsáhlý výzkum mu umožnil poznat názory studentů a jejich hodnotovou orientaci. Díky svému přátelskému vztahu ke studentům mu nezástává téměř nic skryto, respondenti se mu svěrují s maximální otevřeností a upřímností.

Osobitý rysy Jana Uhra a odkaz jeho pedagogického díla

Dominantními rysy Uhrova lidského a vědeckého profilu jsou jednak permanentně uplatňovaný zřetel k potřebám

výchovné praxe, jednak jeho hluboké pedagogické, psychologické a filozofické vzdělání. Uhrovo filozofické vidění světa má pevné zázemí v humanitě a demokracii. Ty jsou přítomny v jeho díle vědeckém, v práci učitelské a stejně tak i v jeho osobním životě. Oporu nacházel v humanitních ideálech Husa, Komenského a Masaryka, jejichž díla důkladně studoval a promýšlel. Dosvědčují to i jeho žáci, když oceňují mimořádně poutavé filozofické a politologické analýzy Masarykového spisů: „...poznali jsme, jak prožil svého Masaryka. Byl to žák hodný svého učitele...“ (Kolářiková 1946, s. 6). S O. Chlupem se zamýšlel nad metodami zjišťování, registrace a interpretace výchovných jevů a prozíravě zdůrazňoval nezbytnost spolupráce pedagogiky se společenskovědními obory, tedy **interdisciplinární přístup**. Ve svém díle tak zformuloval jeden ze základních metodologických principů současné pedagogiky. Jako vědec nikdy neztratil ze zřetele každodenní potřeby pedagogické praxe a o rozporuplných otázkách byl vždy ochoten se svými studenty diskutovat („*Duchem aristokrat, chováním demokrat*“ – Kolářiková 1946, s. 6).

Uhrovo dílo je neobyčejně rozsáhlé: bibliografický soupis čítá 940 položek! A přitom mu bylo osudem dopřáno jen něco málo přes dvě desítky let. Kromě několika set odborných článků napsal řadu studií a několik monografií. Všemi jeho pracemi proniká přesvědčení, že při analýze teoretických i praktických pedagogických problémů máme vždy vycházet z psychologického poznání jevu a že „...při výchově vždy třeba dbát toho, aby všechno směřovalo ku prospěchu dítěte“ (Kolářiková 1931, s. 7).

Mravní síla Uhrovy osobnosti

Když jeho syn Boris konfrontoval život otce a jeho generace se životem své

generace, přesně vystihl nejvyšší hodnoty otceva života: „*Směl vždy bojovat za to, čemu věřil, směl vždy otevřeně hlásat svou pravdu*“. Své rozvažování uzavírá Uhrovým životním krédem, které napsal jen několik hodin před odchodem na popraviště: „...i smrtí sloužíme vyšším cílům, nejen životem a prací...“ (1994, s. 46).

Výpovědi spoluvězňů Jana Uhra shodně dosvědčují, že zůstal „...věrným sobě, svému přesvědčení, svému poslání... V řadě vyhublých, zesláblých, bledých vězňů kráčival štihlý, usměvavý, klidný muž...“ (Boček 1946, s. 7, 8). Také Tomáš Čep, který s ním v červnu 1940 sdílel věznění ve Vratislavi, na něho vzpomíná jako „...na vzácný typ českého intelektuála, který v dobách fyzické i psychické trýzně nezapomněl myslit a tvořit pro lepší budoucnost svého národa“ (1946, s. 8). Uher totiž i za těžkých podmínek ve vězení se zamýšlel nad filozofickým odkazem J. Husa, J. A. Komenského a T. G. Masaryka (viz kapitoly z Filozofie národní výchovy) a bez možnosti kontaktu s odbornou literaturou koncipuje svoji **Vývojovou psychologii**.

Jen několik týdnů před nacistickou okupací Československa nachází oporu u Platona a cituje: „*Není lhostejné, kdo obci vládne. Vládcové, strážcové zákonů, nejrozumnější a nejmravnější, vybírání z lidí nejnadanějších, nejstatečnějších, nejvtipnějších, nejpevnějších, nejvelkodušnějších, nejučenlivějších a nejvzdělanějších, nejvytrvalejších a nejohlednějších i nejoddanějších právnímu řádu, nejneúplatnějších, nejméně maličerných, z lidí vyzkoušených ve všech směrech – budou skuteční náčelníci obce, opravdoví vůdčové*“ (Uher 1939, s. 2). V letech expanze fašistického Německa Uher tímto slovy z Platonovy úvahy o výchově vůdců tak ukazuje na samozvance fanatizujícího německý národ. Jako účastník národního odboje je však v listopadu 1939 gestapem zatčen, po tříletém věznění odsouzen k trestu

smrti a 27. října 1942 v Berlíně popraven. Vzácný a čistý člověk vynikajících kvalit odešel v největším rozmachu svých tvůrčích sil.

Proč připomínáme osobnost Jana Uhra a jeho dílo? Důvodů bychom našli bezpočty více, tím nejpádnějším důvodem je, že **mnohé jeho myšlenky jsou v kontextu soudobého úsilí o rekonstrukci edukologických věd a reformu školského systému stále živé.** Uher vždy reagoval na aktuální problémy své doby a usiloval o jejich řešení. A protože byl přesvědčen, že inovovat školní práci není možné bez restaurace graduální učitelské přípravy, promýšlel – spolu s Otokarem Chlupem, Josefem Hendrichem a Václavem Příhodou – otázky reformy učitelského vzdělání v intencích světových pedagogických tendencí. Svou spoluprací s Chlupem se významně podílel i na upevnění pozice Pedagogického semináře Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v době mezi světovými válkami. I jeho zásluhou byl posílen vědecký charakter brněnské pedagogiky. Chlup oceňoval zvláště Uhrovo vstřícnost. Po odchodu O. Chlupa do důchodu se Uher stal vůdčí osobností brněnské pedagogiky.

Teprve když Uhrovo dílo a Uhrův osobní vliv na pedagogické myšlení mezi světovými válkami poznáme důkladněji, uvědomíme si, že každá rekapitulace myšlenkového bohatství vytěženého z díla předchozích pokolení je užitečná jen tehdy, pomáhá-li současnému usilování při řešení aktuálních problémů. V případě Jana Uhra tomu tak bezesporu je. Svou vědeckou, publikační i osvětovou činností připravil půdu pro pevné „zakotvení“ moravského pedagogického myšlení i pro rozvoj široce koncipované pedagogiky jako vědy o výchově. V plejádě nejvýznačnějších českých pedagogů meziválečného údobí zaujímá výjimečné postavení nejen svým tragickým životním osudem, ale

především svým dílem. Myšlenkové bohatství vyrůstající na širokém vzdělanostním základě, mimořádný rozhled a vysoké mravní kvality mu zajistily pevné místo v dějinách české pedagogiky.

Literatura:

- BOČEK, L. Dr. Jan Uher v roli vězně. *Sociologická revue*, 1946, roč. 12, č. 4, s. 7–8.
- CACH, J. *Pedagogika a vědy jí blízké v Československu v letech 1918 až 1938*. Praha : Karolinum, 1996. 174 s. ISBN 80-7184-176-5.
- CACH, J. Věrnost ideálům až po smrt (Jan Uher, 28. 1. 1891 – 27. 10. 1942). *Pedagogika*, 1991, roč. 40, č. 5–6, s. 707–709.
- CACH, J. Vzpomínka na Jana Uhra. *Pedagogika*, 1971, roč. 21, č. 1, s. 131–137.
- CACH, J.; UHER, B. Dílo Jana Uhra. In SEDLÁK, J. *Jan Uher : Bibliografie*. Brno : Státní pedagogická knihovna, 1971, s. 2–16.
- ČEP, T. Vězeňské rozhovory s univ. prof. Dr. Janem Uhrem o problémech národní výchovy. *Sociologická revue*, 1946, roč. 12, č. 4, s. 8–11.
- CHLUP, O.; KUBÁLEK, J.; UHER, J. *Pedagogická encyklopedie*. I. díl. Praha : Novina, 1938.
- KOLÁŘIKOVÁ, L. Jan Uher jako psycholog. *Psychologie*, 1944, roč. 9, č. 3/4, s. 69–71.
- KOLÁŘIKOVÁ, L. Za Janem Uhrem. *Sociologická revue*, 1946, roč. 12, č. 4, s. 5–7.
- SEDLÁK, J. *Jan Uher : Bibliografie*. Brno : Státní pedagogická knihovna v Brně, 1971. 120 s.
- SCHAUEROVÁ, A. Jan Uher a jeho filozofie výchovy. In *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. I 28. Řada pedagogicko-psychologická. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 47–50.

- SPOUSTA, V. Jan Uher. *Universitas*, 1991, č. 4, s. 35–37. ISSN 1211-3387.
- SPOUSTA, V. Živý odkaz pedagoga Jana Uhra. *Pedagogická revue*, 1993, roč. 45, č. 9/10, s. 565–572. ISSN 1335-1982.
- UHER, B. Jan Uher. In *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. I 28. Řada pedagogicko-psychologická. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 35–46.
- UHER, B.; UHLÍŘOVÁ-UHROVÁ, J. *Jan Uher (1891–1942)*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1993. 53 s. ISBN 80-211-0151-2.
- UHER, J. *G. A. Lindner ve světle svých deníků*. Praha : Dědictví Komenského, 1928. 111 s.
- UHER, J. *Hlavní zásady didaktické s ohledem na princip činné školy*. Praha : b. n., 1926.
- UHER, J. *Myšlenkové dílo Lindnerovo*. Praha : b. n., 1924. 88 s.
- UHER, J. Platonova výchova vůdců. *Věda a život*, únor 1939.
- UHER, J. Praktická výchova a činná škola. *Nové školy IV*, 1930.
- UHER, J. *Středoškolský student a jeho svět*. Praha : Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1939. 460 s.
- UHER, J. Výchova v rodině a ve škole. In *Vychovatelské čítanky*. Praha : Státní nakladatelství, 1931.
- UHER, J. *Základy americké výchovy*. 2. vyd. Praha : 1936.
- VESELÁ, Z. Osobnosti brněnského pedagogického semináře v meziválečném období. In *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. I 28. Řada pedagogicko-psychologická. Brno : Masarykova univerzita, 1994, s. 5–33.
- VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno : Masarykova univerzita, 1992. 147 s. ISBN 80-201-0458-4.

Vladimír Spousta

ZEMŘEL

prof. Dr. VLASTIMIL PAŘÍZEK, DrSc.

Dne 1. srpna tohoto roku jsme se na Olšanském hřbitově rozloučili s naším milým a vzácným kolegou, profesorem Pařízkem. Věnujme mu vzpomínku i na stránkách tohoto časopisu.

Prof. Pařízek byl mimořádným odborníkem-pedagogem; a to i v době, kdy se zdálo, že nezbyvá než lámat nad pedagogikou hůl, patřil k těm několika málo jedincům, kteří nevzdávali zápas utvářet ji k podobě,

jaká jí jako vážné vědě přináležejí a – bohu díky – mnohé se mu i podařilo. Jeho bádání v oblasti obsahu vzdělání, pojetí školního vyučování, či srovnávání školských soustav patřila k tomu nejlepšímu, co bylo u nás ve své době vykonáno.

Připomeňme si, že když prof. Pařízek v roce 1990 přicházel na Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy, očekávalo od něho tehdejší nové, popřevratové vedení vskutku

mnoho. Svěřuje mu vedení katedry obecné pedagogiky, v důvěře, že bude jedním z vůdčích aktérů její proměny. Ani tato doba ovšem nebyla snadná, nicméně, i nyní byl profesor Pařízek kolegou, badatelem a organizátorem do časů nepohody. Za jeho podstatné spoluúčasti se nejen podařilo reformovat studium, ale také vypracovat projekty rozvoje české školy v demokratickém státě, které byly v konkurenci mnohých dalších vysoko ceněny. To, že se je nepodařilo uvést ve skutek, nebylo jeho vinou. Bylo však jeho

zásluhou, že se kolem nich rozvinula kvalifikovaná diskuse, třibící pedagogické myšlení v době nadějí na lepší stát a lidštější poměry.

Až do doby zcela nedávné se profesor Pařízek podílel na organizaci doktorského studia, expertně se vyjadřoval k naléhavým problémům, byl každému, kdo se na něho obrátil, dobrým, trpělivým a vctivým rádcem. Bude patřit mezi významné a zasloužilé osobnosti české pedagogiky.

Zdeněk Helus

Z JINÝCH ČASOPISŮ

VINŠ, V.; NĚMEC, P.; PASTOROVÁ, Z. Informace o stavu soukromého vysokého školství. *AULA – revue pro vysokoškolskou a vědní politiku*, 2002, roč. 10, č. 3, s. 2–9. ISSN 1210-6658.

Soukromé vysoké školství se postupně stává součástí soudobého českého terciárního vzdělávání. Příspěvek trojice pracovníků MŠMT, kteří jsou tomuto procesu v určitém smyslu velmi blízko, přináší řadu zajímavých informací o prvním tříletém období vývoje těchto škol a soukromého vysokého školství jako takového. Autoři se – kromě jiného – snaží přinést doklady o tom, „jak si soukromé vysoké školy vedou v konkurenčním prostředí a nakolik dostály svým závazkům, které deklarovaly při předložení své žádosti o udělení státního souhlasu a žádosti o akreditaci studijních programů“ (s. 2). Čini tak rozбором takových ukazatelů, jako jsou: odborné zaměření nabízených studijních programů; regionální rozmístění; počet studentů a vývoj forem studia; personální zajištění; školné; prostorové a materiální zabezpečení škol; informační zajištění; informační a poradenské služby poskytované danými školami; nabídka ubytování studentům; existence stipendijního fondu; výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti; spolupráce s jinými vysokými školami.

Příspěvek však také obsahuje krátkou informaci o srovnávání údajů, které o sobě uvedlo prvních 20 soukromých vysokých škol v roce 2001, a o následném zevrubnějším zkoumání 13 z těchto škol – těch, které měly v dané době za sebou nejméně jeden akademický rok výuky. Použitá kritéria veskrze odpovídala výše uvedeným. Autoři nejen naznačují možnost vnímat školy ve třech skupinách podle kvality, ale především upozorňují, že na tomto základě byl vytvořen návrh základních kritérií (výčtem uvedených), která by napříště měla být základem hodnocení soukromých vysokých škol. Tato kritéria, koneckonců, přijala Akreditační komise.

Text je nejen informací o „současném stavu věcí“, ale i zajímavým dokladem o vývoji soukromého vysokého školství v České republice.

(mp)